

UDK: 314.18(497.4)

Tomaž Kraigher*

Nekatere možne smeri bodočega demografskega razvoja Slovenije in izbira predpostavk za nove projekcije prebivalstva¹

Povzetek

V prispevku predstavljamo analizo možnih smeri razvoja posameznih komponent demografske rasti (rodnosti, umrljivosti in selitev) in njihovih različnih kombinacij, ki nam je služila kot osnova za izbiro oziroma utemeljitev predpostavk za nove projekcije prebivalstva, ki smo jih pripravili na UMAR. Predstavljamo analizo variant projekcij do leta 2050, ki so bile opravljene na osnovi stanja

prebivalstva Slovenije na dan 31. 12. 2003, ter novih popolnih tablic umrljivosti za obdobje 2000-2002. Predpostavke teh projekcij prebivalstva se ne razlikujejo bistveno od predpostavk, ki jih je v svojih projekcijah prebivalstva za Slovenijo upošteval Eurostat, oziroma od predpostavk, ki so bile dogovorjene znotraj širše delovne skupine, ki se ukvarja s problemi staranja prebivalstva v Sloveniji.

V nadaljevanju je analiziran vpliv različnih kombinacij predpostavk projekcije na starostno in socialno-ekonomsko sestavo prebivalstva, v okviru zadnje predvsem na obseg delovno aktivnih in upokojencev. Predstavljamo tudi rezultate osnovne projekcije prebivalstva ter projekcije števila upokojencev in kazalcev trga dela.

Summary

In the article we present an analysis of the possible development directions of individual components of demographic growth (birth rate, death rate and migration rates) and their different combinations, which was used as the basis for selecting and justifying assumptions underlying the new population projections developed by the IMAD. We present the analysis of projection variants up until 2050 based on

population data for Slovenia recorded on 31st of December 2003 and the new complete life tables for 2000 - 2002. The assumptions of these projections do not differ substantially from the assumptions used by the Eurostat in its demographic projections for Slovenia or from the assumptions agreed within a wider working group dealing with the sustainability of the population's ageing in Slovenia.

Further, we analyse the impact of different combinations of projection assumptions on the age and socio-economic breakdown of the population; within the latter particularly on the size of the active and retired population. We also present the results of the basic projection of the population, retired population and labour market indicators.

1. Izhodišče in okvir prispevka

Demografske analize in projekcije so ena od pomembnih komponent nosilne dejavnosti Urada za makroekonomske analize in razvoj (UMAR). Makroekonomskih pojavov namreč ne moremo obravnavati brez analize in projekcij demografskih pojavov, ki so hkrati temelj in cilj gospodarskega razvoja. V ta namen na UMAR raziskujemo in

projiciramo posamezne kategorije prebivalstva, bodisi kot nosilca temeljnih gospodarskih faktorjev: delovne sile, znanja in podjetništva, bodisi kot nosilca potreb in učinkovitega povpraševanja ali kot vzrok za intervencije države, kadar gospodarski razvoj sam po sebi ne zagotavlja doseganja ciljev širšega socialnega in človekovega razvoja. Često

* Urad za makroekonomske analize in razvoj, Ljubljana

¹ Članek je povzetek avtorjevega Delovnega zvezka UMAR (št. 10/2005) z naslovom Srednjeročna in dolgoročna projekcija demografskega razvoja Slovenije in njegovih socialno-ekonomskih komponent, katerega izid je predviden za julij 2005.

moramo ob tem razvijati tudi metodološka orodja, ki nam omogočajo podrobnejše analitično raziskovanje in koherentnost projiciranja posameznih demografskih kategorij in pojavov. Nekateri rezultate dosedanjih izkušenj in metodoloških naporov na tem področju smo predstavili v okviru delovnih zvezkov UMAR².

Namen naših analiz v zvezi s projekcijami prebivalstva je predvsem v opredelitvi dilem okrog razponov različnih predpostavk, ki določajo osnovno tendenco in možne razpone demografskega razvoja in njegovih socialno ekonomskih komponent. Tak je tudi namen pričujočega prispevka. Hkrati s projekcijami na UMAR sta namreč v zadnjem času nastajali še dve projekciji prebivalstva Slovenije. Eno je naročilo Ministrstvo za finance za potrebe modelskih ocen fiskalne vzdržnosti staranja prebivalstva in jo kot delovno varianto upošteva širša delovna skupina sestavljena iz predstavnikov različnih državnih in raziskovalnih inštitucij, ki se ukvarja z bodočimi socialnimi in javnofinančnimi problemi staranja prebivalstva v Sloveniji³. Drugo je pripravljala Eurostat v okviru širšega projekta novih projekcij prebivalstva za vse države članice EU. Zadnja verzija projekcije, ki jo je uporabljala navedena delovna skupina je bila metodološko in v predpostavkah glede rodnosti in smrtnosti usklajena s projekcijo, ki jo je za Slovenijo pripravil Eurostat, razlikovala pa se je v predpostavkah o selitvenem prirastu. Eurostatove projekcije za Slovenijo⁴ predvidevajo namreč selitveni prirast (po osnovni varianti okrog 6.000, po visoki varianti pa celo 12.000 letno), ki se je zdel članom omenjene delovne skupine relativno visok, zato se je v okviru te delovne skupine uporabljala projekcija z nekoliko nižjimi predpostavkami o selitvenem prirastu⁵.

V nadaljevanju predstavljamo krajšo analizo možnih smeri razvoja posameznih komponent demografske rasti in njihovih različnih kombinacij, ki nam je služila kot osnova za izbiro oziroma utemeljitev predpostavk za nove projekcije prebivalstva, ki smo jih pripravili na UMAR. Predstavljamo analizo variant projekcij, ki so bile opravljene na osnovi stanja prebivalstva Slovenije na dan 31. 12. 2003, ter novih popolnih tablic umrljivosti za obdobje 2000–2002. Predpostavke glede rodnosti in umrljivosti se ne razlikujejo bistveno od tistih, ki jih je v svojih projekcijah prebivalstva za Slovenijo upošteval Eurostat, predpostavke o selitvenem

prirastu pa ne od tistih, ki so bile dogovorjene znotraj omenjene delovne skupine, ki se ukvarja s problemi staranja prebivalstva v Sloveniji. Po svojih rezultatih je projekcija UMAR podobna zadnji projekciji, ki jo je uporabljala ta delovna skupina, do manjših razhajanj pa prihaja zaradi razlik v programskem orodju ter zaradi razlik v upoštevanih tablicah umrljivosti. Projekcija UMAR upošteva zadnje objavljene popolne tablice umrljivosti, projekcija Eurostata in s tem tudi projekcija, ki jo uporablja omenjena delovna skupina, pa izhajata še iz tablic umrljivosti za obdobje 1993–1995.

2. Osnovne značilnosti nedavnega demografskega razvoja v Sloveniji

V Sloveniji sta se v preteklem desetletju dolgoročno trenda upadanja rodnosti in upočasnjevanja umrljivosti – na katera so vplivali predvsem razvoj medicine ter kulturnih in higienskih navad – križala s temeljitimi spremembami na področju gospodarskih in političnih življenjskih razmer. Te so še pospešile upadanje rodnosti, ki se je že v začetku osemdesetih let znižala pod raven, ki bi še zagotavljala enostavno obnavljanje generacij, in najprej zavrle, po obnovi gospodarske rasti v drugi polovici preteklega desetletja pa ponovno pospešile proces upočasnjevanja umrljivosti. Ob upočasnjeni umrljivosti je bilo v drugi polovici devetdesetih let število rojstev že manjše od števila umrlih, tako da je naravni prirast, ki se je zmanjševal že od leta 1979 dalje, postal negativen. Gospodarske in politične spremembe v prejšnjem desetletju pa so bile tudi vzrok večjih nihanj v selitvah med Slovenijo in tujino. Slovenija je bila v prvi polovici 20. stoletja pretežno izselitvena regija in šele od konca petdesetih let dalje je število priseljenih začelo počasi presegati število odseljenih. Največji selitveni prirast (večinoma je šlo za priselitve z drugih območij nekdanje SFRJ) je bil v sedemdesetih in v začetku osemdesetih let – okrog 5.000, nato je upadel na okrog 3.000, leta 1991 pa je bil zaradi takratnih političnih in ekonomskih razmer zopet negativen. Po uradni statistični evidenci je bil negativen le dve leti. Od leta 1993 število priselitev v povprečju zopet presega število odselitev. Selitveni prirast je bil nižji kot v osemdesetih letih (okrog 2.000), predvsem zaradi slabih možnosti za zaposlovanje in visoke domače brezposelnosti.

² Avtor je dosedaj objavil sledeča metodološka gradiva v okviru Delovnih zvezkov UMAR: Ocena demografskih računov Slovenije za obdobje 1981–1994, Delovni zvezek UMAR, št. 12/1995; Projekcije prebivalstva Slovenije za obdobje 1996 – 2070, Delovni zvezek UMAR, št. 2/1998; Ocenjevanje in projekcija izobrazbenih tokov in izobrazbene sestave prebivalstva, Delovni zvezek UMAR, št. 3/2001.

³ Projekcijo je na osnovi v delovni skupini dogovorjenih predpostavk pripravil dr. Jože Sambdt z Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani.

⁴ Objavljena aprila 2005.

⁵ 4.500 po osnovni, oziroma 6.000 po visoki varianti.

Čeprav je bil naravni prirast pozitiven (z izjemo leta 1993) še vse do leta 1997, od leta 1993 dalje (z izjemo leta 1998) pa je bil pozitiven tudi selitveni prirast, se je število prebivalcev po podatkih registra prebivalstva vse do leta 1998 zmanjševalo, kar kaže na to, da uradna statistika prebivalstva in statistika selitev medsebojno metodološko nista usklajeni. Število prebivalcev, ki je naraščalo že vse povojno obdobje, je po podatkih registra prebivalstva leta 1991 že preseгло 2 milijona. Do leta 1998 se je zmanjšalo na dobrih 1.982.000, od takrat dalje pa ponovno počasi narašča, vendar je še vedno manjše, kot je bilo leta 1990.

Z upadanjem števila rojstev in z upočasnjevanjem umrljivosti se počasi spreminja tudi starostna sestava prebivalstva. Zmanjšuje se delež otrok, povečujeta pa deleža delovno sposobnega in starega prebivalstva. Delež otrok v starosti 0-14 let se je od 23 % leta 1981 do leta 2003 zmanjšal že na manj kot 15 %, medtem ko se je delež delovno sposobnega prebivalstva (v starosti 15-64 let) pa se je povečal od 66 % na 70,4 %. Delež prebivalstva v starosti 65 let in več je v osemdesetih letih stagniral na ravni okrog 10 %, od leta 1987 dalje pa se stalno počasi povečuje in je leta 2003 dosegel že 14,9 %.

Pomembni sintetični kazalci starostne sestave prebivalstva so tudi indeks staranja, indeks odvisnosti ter indeks odvisnosti starega prebivalstva. Indeks staranja, to je razmerje med starim (65 let in več) in mladim (0-14 let) prebivalstvom, se je v zadnjih dvajsetih letih v Sloveniji več kot podvojil in že presega 100, kar pomeni, da je število

prebivalcev v starosti 65 let in več že višje od števila otrok. Po drugi strani se je indeks odvisnosti (tj. razmerje med vsoto starega in mladega prebivalstva in delovno sposobnim prebivalstvom) v zadnjih dvajsetih letih zaradi upadanja števila otrok in povečevanja delovno sposobnega prebivalstva znižal (od 51,6 % leta 1981 na 42,1 % leta 2003). Ker se je obseg delovno sposobnega prebivalstva povečeval, obseg starega prebivalstva pa stagniral, se je v prvi polovici osemdesetih let zniževal tudi indeks odvisnosti starega prebivalstva (do ravni 14,9 leta 1987). Od leta 1988 dalje se ta indeks (ki je razmerje med starim in delovno sposobnim prebivalstvom) stalno in do sedaj še počasi zvišuje. Leta 2001 je presegl 20, leta 2003 pa dosegel 21,2, kar pa je še vedno manj kot v povprečju v EU 15⁶.

3. Analiza osnovnih komponent dosedanjega in možnih smeri bodočega demografskega razvoja v Sloveniji

Na demografsko rast in starostno sestavo prebivalstva vplivajo tri osnovne komponente: rodnost, umrljivost in selitve. Njihov razvoj je običajno dolgoročnejske narave, odvisen od kulturnih, tehnoloških, gospodarskih in političnih razmer, ki določajo življenjske navade in možnosti posmeznih prebivalstev. Zato nam poznavanje dejstev in analiza vzrokov preteklega razvoja teh treh osnovnih komponent demografske rasti omogočata tudi oblikovanje predpostavk o

Tabela 1: Osnovni kazalci demografskega razvoja Slovenije v obdobju 1981-2003

	1981	1986	1991	1996	2001	2003
Število prebivalcev 30. 06. (po registru, 1000)	1917,5	1980,7	2001,8	1991,2	1992,0	1996,8
Pričakovano trajanje življenja: - moški	67,5	67,9	69,5	70,8	72,1	73,2
- ženske	75,1	75,9	77,4	78,3	79,6	80,7
Celotni koeficient rodosti	1,96	1,65	1,42	1,28	1,21	1,20
Selitveni prirast	4.262	3.900	-3.071	6.510	2.992	3.399
Starostna sestava (v %)						
0-14 let	23,0	21,8	20,3	17,8	15,6	14,8
15-64 let	66,0	68,1	68,8	69,5	70,1	70,4
65 let in več	11,0	10,1	10,9	12,7	14,3	14,9
Indeks staranja	48,0	46,2	53,8	71,3	91,9	100,8
Indeks odvisnosti starega prebivalstva	16,7	14,8	15,9	18,3	20,4	21,2
Indeks odvisnosti	51,6	46,9	45,4	43,9	42,6	42,1

Vir: SURS, preračuni avtor

⁶ Zaradi v povprečju nižjih stopenj umrljivosti in zato daljšega pričakovanega trajanja življenja je delež starega prebivalstva v starih članicah EU višji kot v Sloveniji.

njihovem bodočem razvoju in s tem oceno ali projekcijo bodočega števila in starostne sestave prebivalstva.

Rodnost

Rodnost ima v Sloveniji tendenco zniževanja že več kot 100 let, z različnimi nihanji in različnimi hitrostmi upadanja, vendar je šele v obdobju po letu 1980 padla pod raven, ki še zagotavlja enostavno obnavljanje generacij. Za to obdobje je značilno nepretrgano upadanje celotnega koeficienta rodnosti, ki se je do sedaj prekinilo le leta 2000. V letih 1999, 2001 in 2002 je imel do sedaj najnižjo vrednost 1,21 otroka na žensko v rodni dobi, kar uvršča Slovenijo med države z najnižjimi stopnjami rodnosti v Evropi. Razlogi za nizko rodnost v Sloveniji v zadnjih petnajstih letih so delno ekonomske narave (omejene možnosti zaposlitve in zato še vedno visoka brezposelnost mladih, pomanjkanje stanovanj ter problemi pri zaposlovanju žensk, če je pričakovati, da bodo morale še roditi), delno pa gre za tranzicijo, ki je bila značilna za vse razvite države in je posledica visoke vključenosti žensk v izobraževalni sistem. (Tudi v Sloveniji obiskuje srednje šole že skoraj celotna generacija deklet, redno študira pa že več kot polovica generacije. Med srednješolci in študenti je tako že več kot polovica žensk.) Mlade družine in ženske se odločajo za rojstva v kasnejših letih in za manj otrok.

Tudi v drugih evropskih državah je rodnost prenizka za enostavno obnavljanje generacij in v nekaterih še vedno upada. Razlogi so tudi v razvitih državah delno še vedno tranzicijske narave (ko ženske zaradi šolanja in začetne poklicne kariere odlagajo rojstvo otrok v kasnejša leta), v manj razvitih pa predvsem ekonomske (naraščajoči stroški vzdrževanja in šolanja otrok, perspektive na trgu dela ipd.). Tako lahko države, kjer proces odlaganja rojstev še ni končan, računajo na ponoven dvig rodnosti, na kar lahko še dodatno vplivajo stabilne ekonomske razmere ali ustrezna politika države na področju družinskega varstva in financiranja izobraževanja. Delno pa so razlogi za prenizko rodnost v nezadostnem prilagajanju institucionalnih in socialno-kulturnih faktorjev dejstvu poznega rojevanja otrok. V državah, kjer so se temu dejstvu prilagodili tako trg dela, družinska politika, otroško varstvo ipd., in to so predvsem skandinavske države in Francija, se celotni koeficient rodnosti ponovno popravlja in stabilizira na ravni okrog 1,8 otroka. Iz vseh teh razlogov se tudi povprečni koeficient rodnosti v EU 15 od leta 1995 dalje (ko je dosegel do sedaj najnižjo vrednost 1,42) zvišuje. Za leto 2003 Eurostat ocenjuje, da je bil

1,52, v EU 25 pa 1,48. Kar v 9 državah članicah oziroma takratnih pristopnicah je bil nižji od 1,3 (nižji kot v Sloveniji le še na Češkem in Slovaškem), in le v petih državah višji od 1,7 (najvišji v Franciji: 1,89 in na Irskem: 1,98).

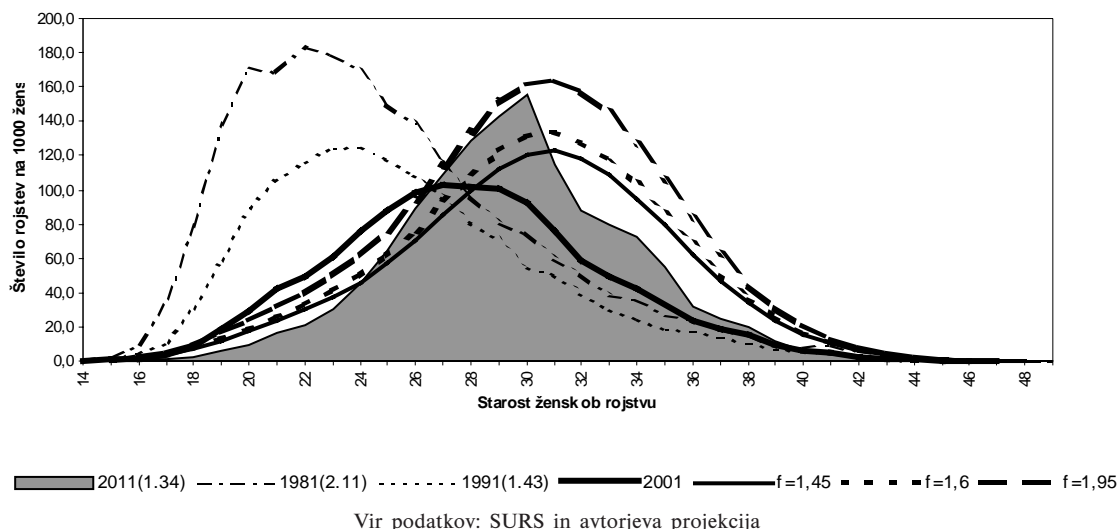
Povprečna starost žensk ob rojstvu otroka v Sloveniji se je v zadnjih dvajsetih letih povečala od 25,5 na 28,8 let, povprečna starost žensk ob rojstvu prvega otroka pa od 23,0 na 27,2 let. Specifične mere rodnosti žensk do 25. leta starosti se pospešeno znižujejo, mere rodnosti od 30. leta dalje pa pospešeno zvišujejo. Povprečna starost žensk ob rojstvu otroka je v Sloveniji še vedno nižja kot v večini starih članic EU. V EU 15 se je v zadnjih dvajsetih letih v povprečju povečala za dve leti (na 29,4 leta 2002). Najvišja je na Irskem in Nizozemskem (30,6 oziroma 30,4 leta), najvišja povprečna starost žensk ob rojstvu prvega otroka pa v Luksemburgu in na Nizozemskem (28,8 oziroma 28,7 let).

Glede na odlaganje rojstev v preteklih letih in zato pospešeno rast rodnosti žensk v starosti nad 30 let, glede na izkušnje iz drugih držav (npr. Italije in Španije, kjer je bila v devetdesetih letih rodnost nižja kot v Sloveniji, sedaj pa se ponovno popravlja) ter glede na to, da je povprečna starost žensk ob rojstvu otroka v Sloveniji še vedno nižja kot v razvitejših državah EU, lahko pričakujemo, da se bo celotni koeficient rodnosti v bodoče ponovno povečal⁷. Kako visok bo, pa bo odvisno od tega, do kakšne meje se bo povečevala rodnost žensk v starosti nad 30 let, oziroma po drugi strani upadala rodnost v mlajši starosti. Slovenske stopnje rodnosti žensk nad 30. letom starosti so sedaj še precej nižje od povprečja EU-15 ali Nizozemske, ki ima ene najvišjih stopenj rodnosti v tej starosti, rodnost mlajših žensk v Sloveniji pa je že skoraj na ravni razvitih držav.

S slike 1 je razvidno, kako se frekvenčna distribucija rodnosti glede na starost žensk premika proti starejšim starostnim skupinam in postaja hkrati bolj simetrična. Leta 1981 se je v Sloveniji največ otrok rodilo ženskam v starosti 22 let. Do leta 1991 se je rodnost znižala v vseh starostnih skupinah žensk, najbolj pri mladih ženskah. Največ otrok se je rodilo ženskam v 24. letu starosti. Do leta 2001 se je rodnost žensk do vključno 26. leta starosti še naprej zniževala, od 27. leta starosti dalje pa pospešeno zviševala in za starosti do vključno 36. leta preseгла vrednosti iz leta 1981. Frekvenčna distribucija je postala bolj sploščena. Največ otrok se je rodilo ženskam v 27. letu starosti.

⁷ Povečanje koeficientov rodnosti v Sloveniji in drugih državah članicah EU predvidevajo tudi mednarodne projekcije prebivalstva (OECD, Eurostat) za evropske države (glej Crujisen in Ekamper, 2004).

Slika 1: Distribucija starostno specifičnih koeficientov rodnosti žensk v Sloveniji v letih 1981, 1991 in 2001 ter variante možnega nadaljnjega razvoja glede na željeno velikost celotnega koeficienta rodnosti

V bodoče lahko pričakujemo, da se bo najvišja frekvenca rodnosti premaknila v 30. ali 31. leto starosti žensk, frekvenčna distribucija rojstev glede na starost žensk pa postala bolj simetrična. Glede na tendenco pospešene rasti rodnosti v starosti nad 30 let bo stopnja rodnosti v starosti 30 ali 31 let zelo verjetno višja, kot je bila leta 2001 v starosti 27 let. Podaljšanje dinamike spreminjanja starostno specifičnih stopenj rodnosti iz obdobja 1991–2001 do leta 2011 (krivulja 2011 na sliki 1) bi najvišjo frekvenco rodnosti premaknilo v 30. leto starosti, frekvenca sama pa bi bila za 50 % višja od frekvenca z najvišjo rodnostjo leta 2001 (102,5 v 27. letu starosti). V sliki 1 prikazujemo še tri frekvenčne distribucije, h katerim bi lahko težila rodnost v Sloveniji glede na sedanji trend in ki bi omogočile povečanje celotnega koeficienta rodnosti v obdobju po letu 2015 na 1,45, 1,6 in 1,95 in ki so se nam zdele primerne za našo analizo in projekcijo. Kot je razvidno iz slike, sedanja dinamika spreminjanj starostno specifičnih stopenj rodnosti v Sloveniji (glej krivuljo 2011) v starosti do 32. leta teži h krivulji, ki bi omogočila najvišjo od izbranih variant rodnosti, ob pogoju, da bi se rodnost v starosti 31 let in več v bodoče povečevala bistveno intenzivneje kot do sedaj. Možno pa je tudi, da bo rodnost ostala nizka, tam do največ 1,4 otroka na žensko v rodni dobi (krivulji 2011 ali $f=1,45$ v sliki 1), kar bi se zgodilo, če bi se specifične mere rodnosti v starosti do 25 let znižale pod polovico sedanjih vrednosti, specifične mere rodnosti žensk v starosti nad 30 let pa ne bi bistveno presegle dvakratne sedanje vrednosti. Najbrž ni verjetno, da bi starostno specifične stopnje ostale

nespremenjene. Povečevanje rodnosti žensk v starosti 30–33 let se bo pri normalnih gospodarskih razmerah zelo verjetno dogajalo samo od sebe. Za večjo rodnost v mlajših ali pa v starejših starostnih skupinah žensk pa bi morali – poleg že uveljavljenih instrumentov družinske politike – sprejeti predvsem ustreznejše ukrepe na področjih stanovanjske politike in politike zaposlovanja žensk, ki bi lahko upočasnile ali celo zmanjšale tendenco naraščanja števila žensk brez otrok in hkrati povečale nagnjenost družin k večjemu številu otrok.

Umrljivost

Tudi umrljivost se v Sloveniji upočasnjuje že vsaj 150 let. Po krajšem zastoju v prvi polovici devetdesetih let se po letu 1995 umrljivost v Sloveniji relativno hitro upočasnjuje, pričakovano trajanje življenja pa podaljšuje in to hitreje, kot smo predvideli v naših projekcijah leta 1997⁸. Do leta 2003 se je pričakovano trajanje življenja v Sloveniji pri moških podaljšalo že na 73,2 let, pri ženskah pa na 80,7 let⁹. V zadnjih dvajsetih letih se je podaljšalo pri moških za 7 let, pri ženskah pa za 5 let in pol, razlika med pričakovanim trajanjem življenja moških in žensk pa se je zmanjšala od okrog 9 let leta 1983 na 7,5 let. Če primerjamo umrljivost v Sloveniji z umrljivostjo v drugih evropskih državah, vidimo, da je pričakovano trajanje življenja v Sloveniji nižje kot v večini držav EU 15, vendar višje kot v večini drugih novih članic EU. Razlike do EU 15 so večje pri moških kot pri ženskah, kjer je življenjsko pričakovanje v Sloveniji že višje od

⁸ Glej Kraigher (1998). Tudi Eurostat ugotavlja, da se umrljivost v članicah EU, zlasti v starejših starostnih skupinah, upočasnjuje bistveno hitreje, kot je bilo predvideno v njegovih projekcijah iz leta 1999.

⁹ To je toliko, kot smo v projekcijah iz leta 1997 predvideli za leto 2010!

ravni Portugalske, Irske in Danske. Povprečno pričakovano trajanje življenja moških v Evropski uniji (EU 25) je bilo leta 2002 74,8 leta (2,5 leta več kot v Sloveniji), pričakovano trajanje življenja žensk pa 81,1 leta (1,2 leta več kot v Sloveniji). Najdaljše pričakovano trajanje življenja žensk ima med državami članicami EU Španija (leta 2003 83,7 leta), sledijo ji Francija in Italija (82,9 leta) ter Švedska (82,4). Najdaljše pričakovano trajanje življenja moških med članicami EU pa imajo Švedska (77,9), Španija (77,2) in Italija (76,9 leta). V letu 2003 je najnižje pričakovano trajanje življenja tako moških kot žensk med sedanjimi članicami EU imela Latvija (65,5 oziroma 76,8 let).

Primerjava popolnih tablic smrtnosti za obdobji 1980–1982 in 2000–2002 (glej tabelo 2) pokaže, da se je med tema dvema obdobjema umrljivost zmanjšala v vseh spolno-starostnih skupinah, z izjemo nekaterih najstarejših v starosti 100 let in več. Razen pri otrocih od 2.-10. leta starosti ter pri odraslih v starosti 47–57 let se je umrljivost žensk zmanjšala bolj kot umrljivost moških. Pri obeh spolih se je najbolj (v povprečju za več kot 60 %) zmanjšala pri otrocih v starosti 0–14 let, še posebno (za 70 %) pa pri dojenčkih ženskega spola. Najmanj (v povprečju za 12,6 %) se je zmanjšala pri moških v starosti 85 let in več. Po tablicah

umrljivosti za obdobje 2000–2002 je bila umrljivost v Sloveniji večinoma še višja kot v povprečju v EU-15. K podaljšanju pričakovanega trajanja življenja po tablicah smrtnosti za obdobji 1980–1982 in 2000–2002 je pri moških največ pripomoglo upadanje smrtnosti v starostni skupini 40–64 let, pri ženskah pa v starosti 65 let in več (glej stolpec 5 v tabeli 1).

V bodoče lahko pričakujemo (zaradi razvoja medicine in spremenjenega načina življenja) nadaljnje zniževanje stopenj umrljivosti pri obeh spolih, zlasti v starosti med 40. in 80. letom, pri moških tudi med 15. in 39. letom. Posledica zniževanja stopenj umrljivosti bi bilo podaljševanje pričakovanega trajanja življenja in povečevanje obsega prebivalstva, starejšega od 65 let. To pa lahko, po drugi strani, povzroči določene ekonomske probleme financiranja povečanega obsega pokojnin in zdravstvenega varstva starega prebivalstva, kar bi lahko, čez deset do dvajset let, tudi zavrlo nadaljnje zmanjševanje stopenj umrljivosti in podaljševanje pričakovanega trajanja življenja. Zniževanje stopenj umrljivosti verjetno tudi ni možno v nedogled. Na podaljševanje pričakovanega trajanja življenja najbolj vpliva zmanjševanje visokih stopenj umrljivosti, predvsem tistih v starosti 65 let in več. Pri moških

Tabela 2: Pričakovano trajanje življenja glede na starost v Sloveniji po tablicah umrljivosti za obdobji 1980-1982 in 2000-2002 ter v EU 15 v letu 2001

Spolno-starostna skupina	Pričakovano trajanje življenja v najnižjem letu starosti v starostni skupini			Razlika Slovenija 2000-2002 - 1980-1982	Prispevek zmanjšane smrtnosti v starostni skupini na povečanje pri č.trajanja življenja v obdobju 1980-2002	Razlika EU 15-2001 - Slovenija 2000-2002
	Slovenija 1980-1982	Slovenija 2000-2002	EU 15 2001			
0	1	2	3	4	5	6
Moški					4,8	
0	67,52	72,28	75,7	4,76	0,6	3,4
1-14	67,54	71,68	75,1	4,14	0,3	3,4
15-39	53,98	57,84	61,3	3,85	0,6	3,5
40-64	31,10	34,33	37,5	3,24	1,5	3,2
65-84	12,67	14,41	16,3	1,74	1,0	1,9
85+	3,84	4,55	5,1	0,71	0,7	0,6
Ženske					5,1	
0	75,06	80,20	81,6	5,14	0,7	1,4
1-14	75,07	79,52	81,0	4,45	0,2	1,5
15-39	61,35	65,63	67,1	4,28	0,4	1,5
40-64	37,27	41,15	42,7	3,88	0,7	1,6
65-84	15,74	18,88	19,9	3,13	1,6	1,0
85+	4,13	5,71	6,1	1,58	1,6	0,4

Vir podatkov: SURS, Eurostat; avtorjevi preračuni

bo pomembno tudi zmanjševanje umrljivosti v starosti 40–64 let, vpliv zniževanja umrljivosti do 40. leta starosti na podaljševanje pričakovanega trajanja življenja pa bo relativno majhen.

Lahko predpostavimo, da obstojajo neke meje, do katerih se umrljivost v posameznih spolno-starostnih skupinah še zniža. Ugotavljanje teh mej bi zahtevalo natančnejšo analizo vzrokov smrti v posameznih spolno-starostnih skupinah, kar pa presega okvire tega prispevka. Zato si v nadaljevanju pomagamo z arbitrarno postavljenimi faktorji, za katere predpostavljamo, da bi se lahko stopnje umrljivosti še zmanjšale. V tabeli 3 predstavljamo tri možne kombinacije omejitev zniževanja izravnanih verjetnosti smrti iz tablic umrljivosti za obdobje 2000–2002, ki se po končnem pričakovanem trajanju življenja, ki ga dopuščajo, približajo variantam pričakovanega trajanja življenja v letu 2050, kot jih za Slovenijo v svojih najnovejših projekcijah predpostavlja Eurostat¹⁰.

Osnovna predpostavka pomeni relativno visoko podaljševanje pričakovanega trajanja življenja (s

čimer se izognemo nevarnosti, da bi podcenili bodoči obseg starega prebivalstva), vendar ostaja zmerna pri podaljševanju pričakovanega trajanja življenja po 85. letu starosti. Za starostno skupino 0–39 let bi se stopnje umrljivosti lahko znižale največ do tretjine vrednosti izravnanih verjetnosti smrti po tablicah 2000–2002, za starostno skupino 40–84 največ do polovice, od 85. leta dalje pa do 80 % izravnanih verjetnosti smrti po teh tablicah. Pri teh omejitvah bi se pričakovano trajanje življenja lahko podaljšalo pri moških do največ 79,95 let, pri ženskah pa do 85,68 let (glej stolpec 6 v tabeli 2). Pri nadaljnjem zmanjševanju umrljivosti po povprečni letni dinamiki iz obdobja 1981–2001 bi moški dosegli to dolžino pričakovanega trajanja življenja šele leta 2047, ženske pa že 12 let prej.

Spodnja meja je predpostavka, da bi se stopnje umrljivosti do 39. leta starosti lahko znižale največ do polovice, v starosti 40–84 let pri moških do 80 %, pri ženskah do dveh tretjin, v starosti 85 let in več pa pri obeh spolih do 80 % vrednosti stopenj izravnanih verjetnosti smrti po tablicah 2000–2002. Pričakovano trajanje življenja bi se tako

Tabela 3: Tri kombinacije predpostavk za projekcijo umrljivosti

Starostna skupina	Faktorji največjega zmanjšanja povprečnih verjetnosti smrti glede na tablice 2000–2002			Pričakovano trajanje življenja po tablicah 2000–2002	Najvišje doseženo pričakovano trajanje življenja v najnižjem letu starostne skupine			Najvišji doseženi prispevek zmanjšane smrtnosti v starostni skupini na povečanje prič. trajanja življ. iz tablic 2000–2002		
	Zgornja	Osnovna	Spodnja		Zgornja	Osnovna	Spodnja	Zgornja	Osnovna	Spodnja
Predpostavke	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
0										
Moški								10,90	7,68	3,35
0	0,33	0,33	0,50	72,27	83,17	79,95	75,62	0,25	0,26	0,20
1–14	0,33	0,33	0,50	71,68	82,32	79,10	74,82	0,10	0,10	0,08
15–39	0,33	0,33	0,50	57,84	68,38	65,16	60,91	0,89	0,92	0,70
40–64	0,33	0,50	0,80	34,33	43,99	40,73	36,70	2,72	1,89	0,62
65–84	0,33	0,50	0,80	14,41	21,35	18,92	16,16	5,16	3,58	0,81
85+	0,67	0,80	0,80	4,55	6,32	5,48	5,48	1,77	0,93	0,93
Ženske								7,95	5,48	3,72
0	0,33	0,33	0,50	80,20	88,15	85,68	83,92	0,20	0,21	0,15
1–14	0,33	0,33	0,50	79,52	87,26	84,79	83,09	0,07	0,07	0,05
15–39	0,33	0,33	0,50	65,63	73,30	70,83	69,15	0,32	0,33	0,24
40–64	0,33	0,50	0,67	41,15	48,50	46,02	44,42	1,50	1,08	0,67
65–84	0,33	0,50	0,67	19,71	25,56	23,50	22,31	3,83	2,73	1,54
85+	0,67	0,80	0,80	5,71	7,74	6,77	6,77	2,03	1,06	1,06

Vir: SURS (podatki) in avtorjeve predpostavke

¹⁰ Eurostat predvideva (na podlagi razvoja zadnjih 20 let), da se bo zniževanje stopenj umrljivosti in s tem podaljševanje pričakovanega trajanja življenja nadaljevalo in se do leta 2050 podaljšalo na ravni EU za 6–7 let. Do izboljšanja naj bi prišlo predvsem v starejših starostnih skupinah (od 50. do 90. leta starosti), pri moških bolj kot pri ženskah, tako da bi se razlika med pričakovanim trajanjem življenja moških in žensk zmanjševala.

lahko podaljšalo pri moških do največ 75,6 let (okrog leta 2030), pri ženskah pa do 83,9 let (že okrog leta 2023). Za zgornjo mejo pa smo izbrali predpostavko, po kateri bi se umrljivost do 84. leta starosti znižala do največ tretjine vrednosti iz tablic umrljivosti za obdobje 2000–2002, od 85. leta dalje pa do dveh tretjin. Ob tej predpostavki bi se pričakovano trajanje življenja moških teoretično lahko podaljšalo do največ 83,17 let, žensk pa do 88,15 let, vendar te dolžine do leta 2050 pri sedanji dinamiki zniževanja umrljivosti še ne bi doseglo.

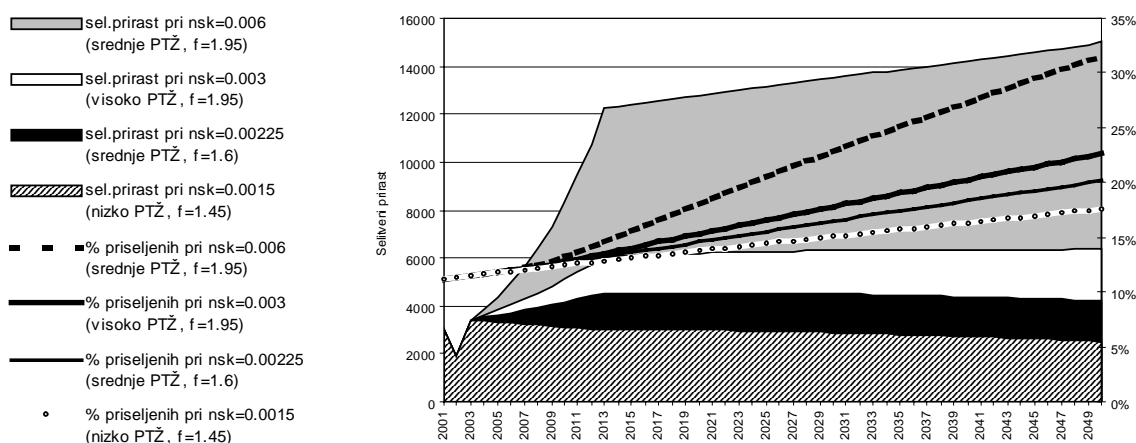
Selitveni prirast

Na obseg selitvenega prirasta vplivajo predvsem ekonomski pa tudi politični razlogi. Z ekonomskega vidika so pomembna neskladja med ponudbo in povpraševanjem na trgu dela v posameznih državah ter razlike v dohodkih, delovnih in življenjskih razmerah ter možnostih poklicnega razvoja. Lahko predvidevamo, da bo Slovenija, kot trenutno najbolj razvita od srednje- in vzhodnoevropskih držav, še naprej privlačevala delovno silo iz manj razvitih, najprej predvsem južno- in vzhodnoevropskih, kasneje morda tudi iz bolj oddaljenih držav. Po drugi strani pa je slovenski trg delovne sile majhen in praviloma nezadostno strukturiran. Slovenska ponudba delovnih mest bo še naprej premajhna ali ne dovolj stimulatívna za določene specifične domače poklicne profile, zato bo poleg priseljevanja tujih delavcev v Slovenijo vedno prisotno tudi zaposlovanje slovenskih državljanov na tujih trgih.

Ker se bo s podobnimi demografskimi problemi kot Slovenija v prihodnje soočala večina evropskih držav, bo cena delovne sile začela v obdobju po letu 2010 verjetno naraščati, to pa bo še dodatna spodbuda za preseljevanje delovno sposobnega prebivalstva iz manj razvitih v razvitejše evropske države. Zato je vprašanje, kakšna bo bilanca med bodočimi priselitvami in odselitvami preko meja Slovenije. Zelo verjetno bo selitveni prirast v Slovenijo ostal v naslednjih letih podoben sedanjemu, v naslednjem desetletju pa se bo zaradi potreb po delovni sili v Sloveniji še povečal in ostal relativno visok tudi v bodoče. Ne moremo pa izključiti možnosti, da tudi v bodoče ne bi ostal na približno sedanji ravni ali se ne bi celo pomembneje znižal, bodisi zaradi demografskega izčrpanja regij, iz katerih bi prišli potencialni priseljenci, bodisi zaradi povečanega izseljevanja iz Slovenije (zaradi relativnih razlik v ekonomski razvitosti). Malo verjetno pa je, da bi postal selitveni prirast negativen.

S tem, ko je postala neto priseljska država, je začel v Sloveniji naraščati tudi problem priseljenega prebivalstva kot politični element, ki ga bo treba vedno bolj upoštevati. Ob zadnjem popisu prebivalstva leta 2002 je bilo v Sloveniji 11,2 % prebivalcev (izračunano na osnovi znanih odgovorov), ki se po narodnosti niso opredelili kot Slovenci (leta 1991 9,7 %). Vprašanje je, do katere meje lahko ta delež narašča, ne da bi povzročil večje politične ali kulturno-identifikacijske pretrese. Naše ocene (ob predpostavki da bo razmerje med vsemi priseljenimi in odseljenimi tuji enako selitvenemu

Slika 2: Različne možnosti dinamike selitvenega prirasta v Sloveniji v obdobju do leta 2050 in posledice na delež priseljenega prebivalstva

Vir: avtorjeva projekcija na osnovi podatkov SURS; nsk = neto selitveni količnik; PTŽ = pričakovano trajanje življenja; f = celotni koeficient rodnosti

prirastu ter da bosta rodnost in umrljivost med priseljenim prebivalstvom enaki kot v vsem prebivalstvu, vsi drugi pa bi se asimilirali) kažejo, da bi bil primeren selitveni prirast, ki bi ohranjal delež priseljenega prebivalstva v Sloveniji pod 15 %, do največ 1.500 oseb ali do 0,75 na tisoč prebivalcev letno. Večji selitveni prirast, na npr. sedanji, okrog 3.000 oseb (ali 1,5 na tisoč prebivalcev) letno, bi povečal delež tega prebivalstva do leta 2050 na okrog 18 %, še enkrat višji pa na skoraj 25 % prebivalstva, odvisno od razmerja med priseljenimi in odseljenimi, od asimilacijskih procesov ter od razvoja drugih demografskih komponent priseljenega prebivalstva. V sliki 2 prikazujemo še selitveni prirast, ki bi bil (pri koeficientu celotne rodnosti 1,95 in pri osnovni predpostavki o umrljivosti) potreben za ohranitev obsega delovno sposobnega prebivalstva na približno sedanji ravni. Gre za okrog 13.500 (ali 6 na tisoč prebivalcev) povprečno letno ali skupaj za 580 tisoč priseljenih v obdobju do leta 2050, kar bi takrat pomenilo najmanj tretjino prebivalstva. Pri nižji rodnosti pa bi moral biti potreben selitveni prirast, ki bi ohranjal nespremenjen obseg delovno sposobnega prebivalstva, še precej višji.

4. Vpliv različnih kombinacij predpostavk o rodnosti, umrljivosti in selitvah na starostno sestavo prebivalstva, indekse odvisnosti ter na število rojstev

Izbira primernih predpostavk o umrljivosti je najbolj pomembna z vidika ocenjevanja obsega starega prebivalstva, saj je umrljivost osnovni dejavnik, ki bo vplival na razvoj števila starega prebivalstva do leta 2050. Razvoj rodnosti bo vplival na ta razvoj šele čez 65 let, tj. po letu 2069, vpliv selitev (ki imajo na obseg starega prebivalstva kumulativni učinek) pa bo relativno precej manjši od vpliva umrljivosti. Leta 2004 je bilo v Sloveniji nekaj čez 300 tisoč prebivalcev v starosti 65 let in več. Število prebivalcev v tej starosti se bo v Sloveniji v bodoče povečevalo, ne glede na to, kako se bo razvijala umrljivost, saj je krivulja naraščanja starega prebivalstva predvsem posledica krivulje rojstev v preteklosti. Razpon, za koliko se lahko poveča, je zelo velik. Tudi če se umrljivost v bodoče ne bi več zmanjševala (kar pa skoraj ni verjetno), bi se bo do leta 2030 obseg starega prebivalstva povečal za dobrih 40 %, tj. na skoraj 430 tisoč. Če pa bi se umrljivost v vseh starostnih skupinah zmanjšala za

dve tretjini (kar je tudi malo verjetno) bi se obseg starega prebivalstva do leta 2050 pri nekoliko pospešenem zniževanju stopenj umrljivosti več kot podvojil. Precejšnja verjetnost pa je, da se bo število prebivalcev v starosti 65 let in več v Sloveniji ne glede na selitve povečalo za nadaljnjih 200 do 250 tisoč in začelo upadati šele v obdobju po letu 2045. Zaradi selitvenega prirasta pa se lahko do leta 2050 poveča še za dodatnih 20 do 60 tisoč¹¹, tudi do 630 tisoč v primeru zelo visokih selitev in visokega povečanja pričakovanega trajanja življenja (kar pa je tudi manj verjetna kombinacija predpostavk, glej tabelo 4).

Tudi visoka rodnost in dvakrat večji selitveni prirast od sedanjega (okrog 6 tisoč neto priseljenih letno) pa ne bi mogla preprečiti, da se ne bo zmanjšal obseg delovno sposobnega prebivalstva (ki je po sedanji statistični konvenciji opredeljeno kot prebivalstvo v starosti 15-64 let) in povečal indeks odvisnosti starega prebivalstva (to je razmerje med prebivalstvom v starosti 65 let in več ter delovno sposobnim prebivalstvom). Število prebivalcev v starosti 15-64 let bo do začetka naslednjega desetletja ostalo približno na sedanji ravni, nato pa bo začelo upadati in se bo do leta 2030 zmanjšalo za 9-15 %, do leta 2050 pa pri visoki rodnosti in visokem selitvenem prirastu (okrog 6000 ali 3 na 1000 prebivalcev letno) še za nadaljnjih 9 %, pri nizki rodnosti in sedanji ravni selitvenega prirasta pa za nadaljnjih 20 %. Obseg delovno sposobnega prebivalstva se v obdobju do leta 2050 ne bi zmanjševal le ob pogoju visoke rodnosti in zelo visokega selitvenega prirasta (6 na tisoč prebivalcev ali v povprečju več kot 13.500 letno). Indeks odvisnosti starega prebivalstva se bo od sedanjih 21,2 do leta 2030 povečal na okrog 40, leta 2050 pa bo večji od 50 tudi pri selitvenem prirastu povprečno 6.000 letno in visoki rodnosti. Pri nizki rodnosti, sedanjem obsegu selitvenega prirasta in visokem povečanju pričakovanega trajanja življenja pa bi se že približal 70. Le pri selitvenem prirastu okrog 13.500 letno bi indeks odvisnosti starega prebivalstva do leta 2050 ostal nižji od 50, najnižji (38,7) v primeru nizkega povečanja pričakovanega trajanja življenja (glej zadnjo vrstico, zadnji stolpec v tabeli 4).

V tabeli 4 prikazujemo vpliv različnih kombinacij predpostavk o rodnosti, umrljivosti in selitvenem prirastu na projekcijo števila in osnovne starostne sestave prebivalcev leta 2050, skupni tok rojstev in selitvenega prirasta v obdobju 2004-2050 ter vpliv na obseg in indeks odvisnosti starega

¹¹ Do leta 2030 bo vpliv selitev na obseg starega prebivalstva relativno majhen (do 16 tisoč pri visokem selitvenem prirastu okrog 6.000 oseb povprečno letno), saj predvidevamo, da bo selitveni prirast pozitiven predvsem v mlajših starostnih skupinah, lahko pa se zgodi, da bo v starejših starostnih skupinah celo negativen (ko se bo tuje prebivalstvo na delu v Sloveniji vračalo domov).

Tabela 4: Projekcija števila in starostne sestave prebivalstva Slovenije leta 2050 ob različnih kombinacijah predpostavk

Predpostavke projekcije			Število prebivalcev								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Stanje 30. 6. 2003			1996,8	294,8	1404,8	297,1					21,2
Variante projekcij 2050:											
0,0000	1,33	Zgornja predp.	1545,3	164,0	828,2	553,1	640,1	0	256,0	66,8	
0,0015	1,45	Zgornja predp.	1750,2	208,8	965,5	576,0	725,4	137,9	278,8	59,7	
0,0015	1,45	Spodnja predp.	1666,8	208,0	953,0	505,8	725,0	136,2	208,6	53,1	
0,00225	1,60	Osnovna predp.	1862,1	247,6	1048,4	566,1	799,6	204,0	268,9	54,0	
0,0030	1,95	Zgornja predp.	2121,5	340,5	1186,8	594,1	974,5	279,2	297,0	50,1	
0,0030	1,95	Spodnja predp.	2032,9	339,0	1171,7	522,2	973,4	275,9	225,0	44,6	
0,0060	1,95	Zgornja predp.	2507,1	422,4	1454,4	630,3	1090,7	578,3	333,2	43,3	
0,0060	1,95	Osnovna predp.	2483,5	422,0	1450,9	610,7	1090,3	576,7	313,5	42,1	
0,0060	1,95	Spodnja predp.	2408,7	419,7	1434,2	554,9	1088,8	571,1	257,7	38,7	

Vir: avtorjeve projekcije; Opomba: *) glej tabelo 2.

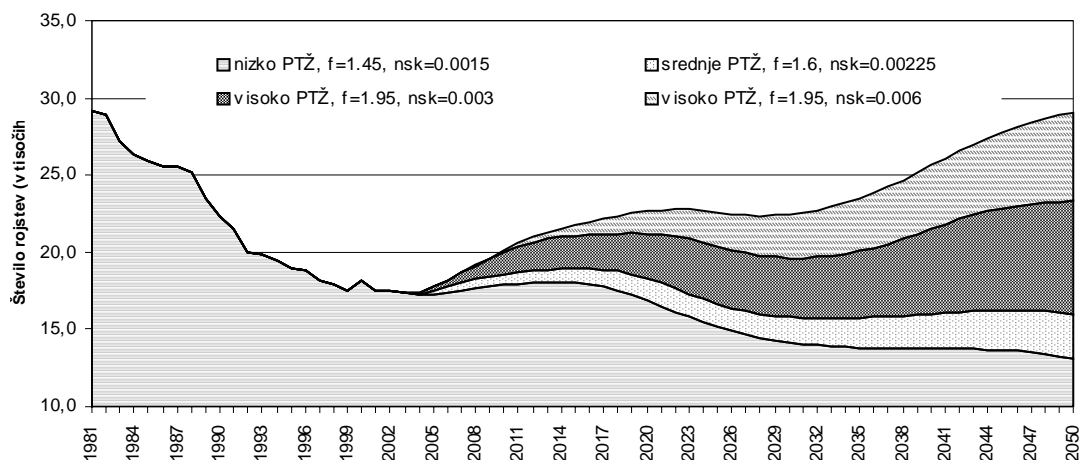
prebivalstva. Izbor kombinacij predpostavk je opravljen tako, da bi z njim čim bolj plastično prikazali razlike v izbranih kazalnikih.

Število rojstev, ki se je od okrog 30 tisoč ob koncu sedemdesetih let do leta 2003 znižalo na le nekaj več kot 17 tisoč, se bo v bodoče verjetno nekoliko povečalo, na kar bo vplival trend povečane rodnosti žensk, starejših od 30 let, v drugi polovici naslednjega desetletja pa bo začelo ponovno upadati, razen v primeru visokega ali zelo visokega selitvenega prirasta in hkrati višjega celotnega koeficienta rodnosti, ki bi težil proti 1,95. Vzrok za zmanjšano število rojstev v obdobju po letu 2020 v primeru nizkega celotnega koeficienta rodnosti (čeprav višjega kot v zadnjih letih) in

nespremenjenega ali le nekoliko povečanega selitvenega prirasta bo nižje število žensk v rodni dobi. To je namreč odvisno od rojstev v preteklosti in se stalno znižuje. Poveča ga lahko le visok selitveni prirast žensk v rodni dobi ali pa višja rodnost.

4. Projekcija delovno aktivnega prebivalstva in drugih socialnodemografskih kategorij

Upoštevamo delovno aktivno prebivalstvo, kot ga opredeljujejo in ugotavljajo ankete o delovni sili. Ker je število delovno aktivnih oseb po anketah o

Slika 3: Vpliv različnih kombinacij predpostavk projekcije na število rojstev

Vir: avtorjeva projekcija na osnovi podatkov SURS; PTŽ = pričakovano trajanje življenja; f = celotni koeficient rodnosti; nsk = neto selitveni količnik

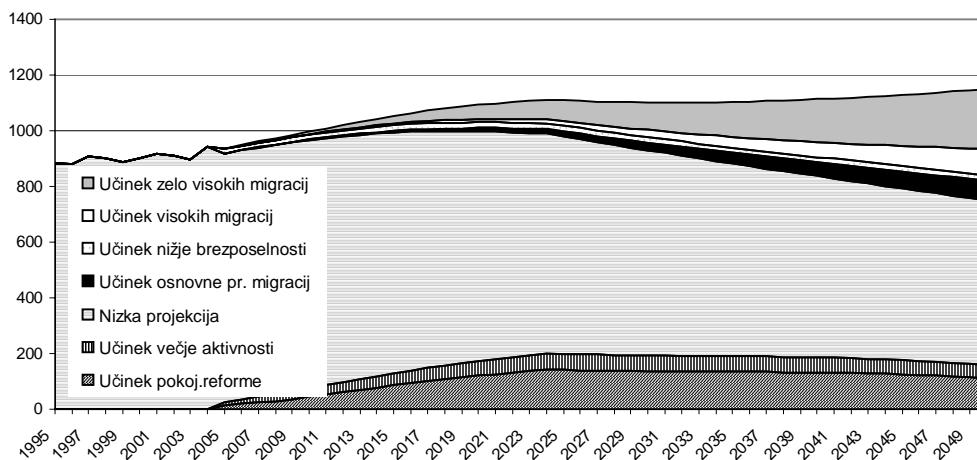
delovni sili približno enako številu delovno aktivnih po novi metodologiji nacionalnih računov, ga lahko kljub metodološkim razlikam vzamemo tudi kot približek za projekcijo števila delovno aktivnih, ki ga potrebujemo za projekcijo gospodarske rasti oziroma projekcijo rasti produktivnosti. Projekcijo možnega števila delovno aktivnih oseb namreč lahko izračunamo na osnovi demografske projekcije, z uporabo spolno-starostnih specifičnih koeficientov delovne aktivnosti (za petletne ali širše spolno-starostne skupine prebivalstva). Te dobimo za preteko obdobje iz podatkov anket o delovni sili, pri projekciji pa moramo upoštevati tudi druga možna, načeloma med seboj izključujoča se socialno-ekonomska stanja prebivalstva, kot so šolanje, upokojenost, brezposelnost ali neaktivnost. Zato je treba, če hočemo biti konsistentni, pri projekciji spolno-starostnih specifičnih koeficientov delovne aktivnosti upoštevati tudi projekcijo spolno-starostnih specifičnih koeficientov za ta stanja. Pri tem moramo tudi upoštevati, da so nekatere osebe, ki so po definiciji anket o delovni sili delovno aktivne, po svojem primarnem statusu lahko bodisi študenti (ki delajo preko študentskega servisa), bodisi upokojenci. Te moramo upoštevati kot dopolnilno delovno aktivne. Tak pristop nam na podlagi analize preteklih podatkov omogoča konsistentno projekcijo osnovnih socialno-ekonomskih kategorij prebivalstva, kot so: otroci in mladina v rednem šolanju, različne kategorije aktivnega prebivalstva, upokojenci ter nekatere oblike drugega vzdrževanega prebivalstva. Koeficiente za posamezne kategorije prebivalstva za preteklo obdobje smo ocenili na podlagi razpoložljivih statističnih podatkov.

Pri projekciji smo izhajali iz ciljnih koeficientov, ki naj bi jih dosegli v določenem času in pri tem

upoštevali že opredeljene cilje na področju vključevanja prebivalstva v srednje ter višje in visoko izobraževanje oziroma ciljne intence pokojninske zakonodaje na področju upokojevanja. V osnovnem scenariju upoštevamo osnovno varianto projekcije prebivalstva (glej tabelo 5), pri projekciji aktivnosti oziroma delovne aktivnosti in brezposelnosti ter druge neaktivnosti pa predstavljamo, da bo prišlo zaradi zmanjševanja deleža delovno sposobnega prebivalstva v bodoče do precejšnjega zmanjšanja brezposelnosti, upokojenosti in druge neaktivnosti. Po drugi strani pa predpostavljamo, da bo (zaradi različnih ovir strukturne narave) dinamika tega zmanjševanja dokaj zmerna, tako da bi prišlo do upadanja delovno aktivnega prebivalstva šele okrog leta 2020. Možne so tudi drugačne predpostavke, tako o ciljnih koeficientih kot o dinamiki njihovega doseganja ter različne kombinacije teh predpostavk. Primerjavo vplivov različnih drugačnih predpostavk na obseg delovno aktivnega prebivalstva predstavljamo na sliki 4.

Ena osnovnih šibkih točk nadaljnega razvoja prebivalstva Slovenije je prav gotovo upadanje obsega delovno aktivnega prebivalstva, ki ga lahko pričakujemo najkasneje okrog leta 2020, če bi prišlo do nižjega selitvenega prirasta, do manjšega vključevanja sedaj neaktivnega prebivalstva v delovno aktivnost ali pa hitrejšega upokojevanja, kot jih predvideva ta osnovni scenarij, pa že prej. Po osnovnem scenariju bi se število delovno aktivnih od 943 tisoč v letu 2004 do leta 2020 povečalo na preko 1.026.000. Stopnja rasti zaposlenosti bi bila do leta 2013 okrog 1 % letno. Po tem letu bi se rast začela upočasnjevati, dokler ne bi po letu 2020 začelo število delovno aktivnih upadati, od leta 2025 dalje, ko bi bile izčrpane že vse predvidene rezerve, po povprečni stopnji okrog

Slika 4: Učinki različnih predpostavk projekcij na obseg delovno aktivnega prebivalstva

Vir: avtorjeva projekcija

0,8 % letno. Brez upočasnjevanja upokojevanja, kot smo ga predpostavili glede na intence pokoninske reforme, bi bilo število delovno aktivnih po letu 2020 za več kot 100 tisoč nižje, zmanjševanje pa za 0,1 odstotne točke večje kot po osnovnem scenariju. Brez vključevanja neaktivnih, kot smo ga predpostavili po osnovnem scenariju, pa bi bilo število delovno aktivnih okrog leta 2020 še za dodatnih 50 tisoč nižje, rast pa za dodatnih 0,1 % nižja kot v prejšnjem primeru. Na obseg števila delovno aktivnih vplivajo seveda tudi selitve. Razlika med projekcijo števila delovno aktivnih po nizki in osnovni projekciji prebivalstva leta 2020 je okrog 12 tisoč, število delovno aktivnih pa bi pri nizki projekciji prebivalstva po letu 2025 upadalo za več kot 1 % letno. Višji selitveni prirast, kot ga predvideva osnovna projekcija prebivalstva, bi zmanjšal upadanje števila delovno aktivnih: selitveni prirast okrog 6.000 letno na okrog 0,5 % letno, pri selitvenem prirastu okrog 13.500 letno pa bi število delovno aktivnih nihalo okrog 1.100.000, ki bi ga doseglo okrog leta 2020, in v zadnjem obdobju projekcije celo naraščalo.

Druga pomembna šibka točka nadaljnega razvoja socialno-ekonomske sestave prebivalstva Slovenije je naraščanje števila upokojencev. Leta 2004 je ZPIZ v povprečju izplačeval 523.854 pokojnin, od tega slabih 34 tisoč v tujino. Družinskih pokojnin, izplačanih otrokom pokojnih zavarovancev je bilo po naši oceni okrog 5.600, odraslih upokojencev ZPIZ s stalnim prebivališčem v Sloveniji pa nekaj čez 484 tisoč. To število se bo v bodoče stalno povečevalo. Ob predpostavljenih koeficientih po našem osnovnem scenariju bi se do leta 2020 povečalo na okrog 530 tisoč, do leta 2050 pa na okrog 640 tisoč. Kot smo omenili zgoraj, bi bilo to število še za več kot 100 tisoč večje, če ne bi prišlo do realizacije intenc pokoninske reforme. Da bi dobili projekcijo skupnega števila upokojencev ZPIZ (glej tabelo 4), moramo projekciji odraslih upokojencev ZPIZ s stalnim prebivališčem v Sloveniji, ki smo jo opravili s pomočjo opisanih projekcij prebivalstva in koeficientov upokojenosti, prišteti še neko projekcijo števila družinskih pokojnin, ki jih prejemajo otroci, in projekcijo števila upokojencev ZPIZ v tujini. Projekcijo pokojnin, ki jih prejemajo otroci, smo vezali na število prebivalcev v starosti 0–29 let in pri tem uporabili zadnje ocenjeno razmerje, tj. 0,8 %. Projekcijo števila upokojencev ZPIZ s stalnim prebivališčem v tujini pa ocenjujemo s pomočjo razmerja števila teh upokojencev do skupnega števila upokojencev, ki se zadnja leta stalno povečuje. Predpostavljamo, da bi se ustavilo pri 11,5 %, kot to predvideva obstoječa projekcija ZPIZ do leta 2009.

5. Predstavitev osnovne variante projekcije prebivalstva

Ob koncu povzemamo predpostavke in predstavljamo pomembnejše rezultate variante projekcije prebivalstva, ki jo upoštevamo v scenariju Strategija razvoja Slovenije. Projekcija izhaja iz predpostavke, da relativno visoka gospodarska rast ne bo zavrla nadaljnega upočasnjevanja umrljivosti in bo hkrati spodbudila nekoliko povečano rodnost, zmanjševanje domačega delovno sposobnega prebivalstva pa naj bi ublažil povečan selitveni prirast. Izhodišče projekcije je stanje po registru prebivalstva na dan, 31. 12. 2003. Pri projekciji rodnosti izhajamo iz predpostavke, da se bo nadaljeval trend spreminjanja starostno specifičnih stopenj rodnosti iz obdobja 1991–2001, tj. zviševanje rodnosti žensk v starosti 27 let in več ter upadanje rodnosti žensk, mlajših od 27 let, s čimer bi se stopnja celotne rodnosti do leta 2013 povečala na okrog 1,4, s tendenco povečanja do 1,6 okrog leta 2040. Pri projekciji umrljivosti izhajamo iz novih tablic umrljivosti za obdobje 2000–2002 in dinamike upočasnjevanja umrljivosti v zadnjih 20 letih, ki naj bi se nadaljevalo tudi v prihodnje. Do leta 2050 bi se podaljšalo za moške na okrog 80, za ženske pa preseglo 85 let. Pri projekciji selitvenega prirasta smo predpostavili, da se bo neto selitveni koeficient od sedanjih 1,5 na tisoč prebivalcev do leta 2013 postopno povečal za tretjino, to je na 2,25, kar pomeni okrog 4.500 neto priseljenih letno, in nato ostal na tej ravni. Delež priseljenega prebivalstva bi se s tem od sedanjih 11 % do leta 2050 povečal na okrog 20 % ali več.

Ob gornjih predpostavkah bi začelo prebivalstvo Slovenije zaradi počasnega zviševanja rodnosti in selitvenega prirasta že v letu 2005 ponovno naraščati. Do konca naslednjega desetletja bi se povečalo za okrog 30 tisoč, nato pa bi začelo ponovno upadati, na kar bo vplivalo predvsem povečano število umrlih. Do leta 2030 bi se vrnilo na približno sedanjo raven in nato do leta 2050 zmanjšalo na okrog 1.860.000. Kljub povečevanju selitvenega prirasta pa bi po tej projekciji delovno sposobno prebivalstvo (v starosti 15–64 let) začelo upadati že proti koncu tega desetletja in se od sedanjih 1.405.000 do leta 2050 zmanjšalo le na dober milijon, obseg starega prebivalstva pa se bo skoraj podvojil in indeks odvisnost starega prebivalstva povečal od sedanjega 21,2 na 54,0. Število rojstev bi se zaradi tendence povečane rodnosti žensk v starosti 30 let in več začelo ponovno povečevati in doseglo do leta 2015 skoraj 19 tisoč, potem pa bo kljub predpovsavljenemu povečanemu celotnemu koeficientu rodnosti začelo spet upadati zaradi zmanjševanja števila žensk v rodni dobi. Upadalo bo vse do leta 2033 (na

15.700), ko bo začelo število žensk v rodni dobi ponovno naraščati kot posledica predpostavljene višje rodnosti in višjega selitvenega prirasta (glej sliko 3).

Pri projekciji zaposlenosti izhajamo iz predpostavke, da bomo pri padajočem številu delovno sposobnega prebivalstva lahko dosegli višjo zaposlenost le z zniževanjem brezposelnosti ter s povečano aktivnostjo do sedaj neaktivnega, vendar za delo sposobnega prebivalstva. Ta je sedaj nizka predvsem v starejših starostnih skupinah prebivalstva (50–64 let), delno zaradi visoke upokojenosti (na katero še vedno vplivajo

predčasne upokojitve v preteklosti), delno zaradi neustrezne izobrazbene in poklicne strukture prebivalstva v tej starosti, ki zato ne išče več dela. Ker je donos izobraževanja odraslih v tej starosti zelo nizek, bo večjo aktivnost v tej starosti moč doseči predvsem z upočasnitvijo izstopanja iz aktivnega prebivalstva iz aktivnosti. Nizka je tudi aktivnost mladega prebivalstva (15–24 let), ki pa je razumljiva zaradi višje vključenosti v šolanje. Stopnje rasti zaposlenosti in s tem stopnje zaposlenosti po letu 2005 bi bile lahko načeloma tudi višje, kot jih upoštevamo v tem scenariju, če bi hitreje zniževali latentno in odkrito brezposelnost, kar pa verjetno ni realno, glede na

Tabela 5: Predpostavke in nekateri rezultati osnovne variante projekcije prebivalstva

	2003	2010	2020	2030	2040	2050
PREDPOSTAVKE PROJEKCIJE PREBIVALSTVA						
Pričakovano tr. življenja: - moški	72,5	73,9	75,7	77,3	78,7	79,5
- ženske	80,4	81,9	83,6	84,9	85,7	85,7
Celotni koeficient rodnosti	1,2	1,3	1,5	1,4	1,6	1,6
Selitveni prirast	3399	4151	4543	4492	4375	4200
PREBIVALSTVO 30.6.	1996,8	2006,4	2018,9	1994,6	1941,2	1862,1
V tisočih: 0-14 let	294,8	274,4	284,8	268,9	245,5	247,6
15-64 let	1404,8	1401,1	1323,3	1234,1	1155,8	1048,4
65 let in več	297,1	330,8	410,8	491,6	539,8	566,1
V %: 0-14 let	14,8	13,7	14,1	13,5	12,6	13,3
15-64 let	70,4	69,8	65,5	61,9	59,5	56,3
65 let in več	14,9	16,5	20,3	24,6	27,8	30,4
Indeks rasti (leto 2004 = 100)						
Prebivalstvo skupaj	100,0	100,5	101,1	99,9	97,2	93,2
0-14 let	102,1	95,0	98,6	93,1	85,0	85,7
15-64 let	100,0	99,7	94,2	87,8	82,3	74,6
65 let in več	98,1	109,2	135,6	162,3	178,2	186,8
UPOKOJENCI ZPIZ	517,8	566,6	593,9	629,4	683,7	694,1
- V % od prebivalstva	25,9	28,2	29,4	31,6	35,2	37,3
- V tujini	34,6	57,2	68,3	72,4	78,6	79,8
- V % od vseh upokojencev	6,7	10,1	11,5	11,5	11,5	11,5
- Otroci v Sloveniji	6,2	5,1	4,6	4,4	4,3	4,1
- V % od preb. 0-29 let	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8
Odrasli upokojenci v SLO	477,0	504,3	521,0	552,6	600,8	610,2
KAZALCI TRGA DELA						
Stopnja aktivnosti (15-64)	67,2	71,6	77,7	79,0	78,5	79,2
Stopnja brezposelnosti	6,7	4,0	3,1	3,0	3,0	2,9
Stopnja del. akt. (15-64)	62,6	68,7	75,2	76,5	76,0	76,7
Število del. aktivnih (po ADS,1000)	897,0	987,6	1047,7	1010,9	944,1	871,7
Povprečna letna rast zaposlenosti v obdobju	-1,4	1,3	0,0	-0,5	-0,7	-0,8
Del. aktivni na upokojenca	1,7	1,7	1,8	1,6	1,4	1,3

Vir: avtorjeva projekcija na osnovi podatkov SURS

strukturne razloge brezposelnosti. Zato ciljev lizbonske strategije (stopnja zaposlenosti 67 % leta 2005 in 70 % leta 2010) verjetno ne bo moč doseči v teh rokih, razen v primeru bistvenih strukturnih in količinskih premikov na strani povpraševanja po delovni sili.

Literatura in viri

- Bijak J., Kupiszewski M., Nowok B. in Kicinger A. (2004). *Long-term international migration scenarios for the new EU member and accession countries. Draft. Research report prepared for the project "Compilation of long-term national and regional population scenarios for the 12 EU candidate countries" funded by the Eurostat.* Warsaw: Central European Forum for Migration Research.
- Carone G. (2004). *Labour force projections: a proposal for the data to be used in the AWG budgetary projection exercise.* Brussels: European Commission
- Crujisen H., Eding H. in Gjaltema T. (2002). *Demographic consequences of enlargement of the European Union with the 12 Candidate Countries.* Voorburg: Statistics Netherlands
- Crujisen H. in Ekamper P. (2004). *Mortality in the 10 New EU Members and 2 Accession Countries. Report on behalf of Eurostat. Draft report, June 2004.* The Hague: Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute.
- Crujisen H. in Tsvetarsky S. (2004). *Long-term Fertility Scenarios for the 10 New EU Members and 2 Accession Countries. Report on behalf of Eurostat. Final draft report, June 2004.* The Hague: Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute.
- Eurostat New Cronos Data Base, http://europa.eu.int/comm/eurostat/newcronos/reference/display.do?screen=welcomeref&open=/popul&language=en&product=EU_MAIN_TREE&root=EU_MAIN_TREE&scrollto=262
- Giannakouris K. (2004). *Methodology for drafting mortality assumptions. Europop 2004. Working paper for the Ageing Working Group of the Economic Policy Committee, Dec. 2004.* Luxembourg: European Commission, Eurostat.
- Kraigher, T. (1998). *Projekcije prebivalstva Slovenije 1996-2070. Delovni zvezki št. 2/ 1998.* Ljubljana: Urad za makroekonomske analize in razvoj.
- Lanzieri G. (2004). *Methodology for Drafting International Migration Assumptions in the EU-15 Member States. Working paper for Consultation of the Member States and Accession Countries, June 2004.* Luxembourg: European Commission, Eurostat.
- Sambdt J. (2004). *Projekcije prebivalstva Republike Slovenije. Delovno gradivo.*
- Sartori F. (2004). *Methodology for drafting fertility assumptions in the EU-15 Member States. Europop 2003. Working paper for Consultation of the Member States and Accession Countries, May-June 2004.* Luxembourg: European Commission, Eurostat.
- Statistične informacije (2004/150). *Prebivalstvo, Slovenija, 31. December 2003.* Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Statistične informacije (2004/169). *Tablica umrljivosti prebivalstva Slovenije, 2000-2002.* Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Statistični letopis Republike Slovenije. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 1961-. ISSN 1318-5403.
- Šircelj, M. (1997). *Tablice umrljivosti prebivalstva Slovenije 1980-1982 - 1994-1995.* Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju. (1999). Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, št. 106/1999.

Ključne besede: prebivalstvo, demografski razvoj, rodnost, umrljivost, selitve, selitveni prirast, projekcija, koeficienti socialno-ekonomskega statusa, delovno aktivni, upokojenci, staranje prebivalstva

Key words: population, demographic development, birth rate, death rate, migration, net migration, projection, coefficients of socio-economic status, persons in employment, retired persons, population ageing.